במועד קטן [כה:], רצה לידע מה יאמרו עליו, ואיקפד על שלא היו אומרים לפי כבודו. ואפילו נאמר כי כוונתם, ע"ה, לא היתה לבקשת הכבוד, חלילה, אלא לחמם את בני דורם, שעל ידי ההספד יתעוררו אל התשובה — מה נאמר באותה של רבי, ע"ה? דמייתינן בפרק הנושא [כתובות קג.], שאמר: אל תספדוני בעיירות, אלא בכרכים, ומסיק [שם, קג:]: דמשום יקרא הוא דקאמר. וכל זה ודאי עניין ראוי לשום לב עליו.

ומה שאפשר לי כעת ביישובו הוא מיוסד על דבריהם, ז"ל, בפרק בני העיר [מגילה לא.]:

אמר ר' יוחנן: כל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקדוש־ברוך־הוא, שם אתה מוצא ענוותנותו. דבר זה כתוב בתורה, שנוי בנביאים, משולש בכתובים. כתוב בתורה [דברים י, יז־יח]: **"כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים", וכתיב בתריה: "עושה משפט יתום ואלמנה". שנוי בנביאים** [ישעיהו נז, טו]: **"כי כה אמר רם ונישא", וכתיב בתריה: "ואת דכא ושפל־רוח". משולש בכתובים** [תהלים סח, ה־ו]: **"סולו לרוכב בערבות ביה שמו", וכתיב בתריה: "אבי יתומים ודיין אלמנות".**

ויש להרגיש בזה: א) כי הוא הניח תחילה שבכל מקום אשר נמצא בתורה שנזכרה גדולתו של הקדוש־ברוך־הוא נמצא, גם כן, בצידה שנזכרה ענוותנותו — והנה, לנו כמה וכמה מקומות, אין מספר, מספרים תהילות ה', עזוזו וגדולתו, ולא נזכרה שום ענוה! והוא עצמו לא הביא אלא משלושה מקומות. ב) וידוקדק ייתור מלת "שם". ג) וגם "דבר זה". ד) ולמה אמר בלשון "אתה מוצא"?

אמנם, יובן, לדעתי, במה שהוא מפורסם, כי לשיהיה הכבוד המקובל מזולתו חשוב ויקר, צריך שיבוא מאנשים

גדולי הערך וחשובי המעלה, לא מהפחותים ושפלי המצב; כי הנקלים והנבזים לא יכבדו בכבודם ולא יורגש קלונם, להיותם בלתי־נחשבים לכלום.

והוא מאמר דוד המלך, ע"ה, למיכל — כאשר הוכיחתו למה זלזל בכבוד מלכותו, לבלתי התכבד בעיני אַמהות עבדיו, השיבה [ש"ב ו, כב]:

ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני, ועִם האֲמהות אשר אמרת, עִמם איכָּבדה.

ומלת "עמם" מבוארת הייתור והכפל, שהיה מספיק לומר: ועִם האֲמהות אשר אמרת איכָּבדה.

אבל יִרצה: את אמרת כי בהיגָלותי בעניין זה בעיני האֲמהות, נמצאתי נגלה כאחד הריקים וכבודי לקלון הומר; כי היה ראוי להתנהג בכבידות עמהן, למען לא יזלזלו בי. דעי לך, כי הוא ממש להפך: כי אדרבה, הייתי מֻקָל בעצמי יותר והייתי חשוב בעיני לשפל מאוד, וגם עִם האֲמהות הייתי מוחזק דל, נקל ושפל, אילו הייתי משתדל ומבקש להתכבד עמהן; כי זה היה מורה היות צד לומר שאקבל איזה קלון מבזיונן אותי, כאילו יש בהן כוח למעט בחשיבותי כשלא יכבדוני כראוי, וזה היה ודאי ממעט ערכי וחשיבותי — כי מה יתן ומה יוסיף לגדולתי כבוד או קלון האֲמהות?

וכבר הורה עניין זה הצר הצורר אותנו, המן הרע, במה שאמר

שאנחנו נמצא ונשיג שמץ מנהו למען נכיר גבורותיו וגדולתו. ודאי אין זה אלא מענוה יתירה — שאינו רוצה להתנהג בתכסיסי הגדולה כפי מה שהיה ראוי, אלא הסכימה מידת טובו להודיענו ולומר גבורתו וגדולתו, כאילו אנחנו כדאים להיות לו נחת רוח בהשיגנו זה.

והוא אמרו: "כל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקדוש־ברוך־הוא" — יִרצה: כל המקום אשר נתרצה, יתברך, שאתה תוכל למצוא ולהשיג ולידע גבורתו, כביכול, הודיע לך היותו רם ונישא וסיפר עִמך מגודל מעלתו — הנה, שם ממש — רוצה לומר: בהודעה זו של גבורתו — אתה מוצא ענוותנותו, כי אין לך ענוה גדולה מזו: שיתרצה ויתפייס להחשיבך ראוי והגון שתהיה לך ידיעה מגבורתו, להללו ולפארו על דבר כבוד שמו. ואמר: שדבר זה שאמר — היות הודעת הגבורה באה מחמת ענוה, ולא מחמת

תפח **בינה** עת לספוד

התפארות, חלילה — תמצאנו כן מוכרח מן התורה ומן הנביאים וכו׳; שהרי בכל המקומות האלה, כשהזכיר גדולתו, תיכף ומיד יאמר היות השגחתו בשפלים ובעניים, ואילו היתה הודעת גבורתו מכוונת בעבור ההתגדלות וההתנשאות, לא היה מזכיר דבר נגד הרוממות, להטָפל בשפלים. אלא ודאי, פרסום גבורתו הוא מעצם הענוה, וזה

גורם הַביטוֹ אל השפלים.

ונבוא בזה אל מכוונֵנו. כי, אין ספק, לא יוכל הפה לספר גדולת מדרגת מעלת הצדיק בעודנו חי, כי גדול מעל שמים ערכו, וכל כוכבי מרום מאפס ותוהו נחשבו לו, כי כולם הם מסורים בידו על ידי מעשיו הטובים.